

5- Hadislerin yazılması ve sınıflandırma süreci

İslam'da hadislerin yazılı hale getirilmesi süreci olan "tedvin" ve daha sonra hadislerin sınıflandırılması süreci olan "tasnif" ve hadislerin güvenilirliğini belirlemek için uygulanan cerh ve tadil yöntemleri hakkında hakkında bilgi vereceğim. İlk önce tedvin sürecine bakalım

1. Tedvin: Hadislerin Yazılı Hale Getirilmesi

Tedvin: Hadislerin resmen yazılıp kitap hâline konması demektir.

Burada "resmen" kelimesinin ehemmiyeti var. Hadislerin yazılması ferdî ve hususi olarak Peygamberimiz (a.s.m.) devrinde başlamış bir faaliyettir. Hem bazı sahabeler hem de tâbiînin bazı âlimleri hadisleri yazıyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) döneminde hadisler bireysel olarak yazılıyordu, ancak tedvin süreci tüm hadislerin sistematik olarak kaydedilmesini içerir.

Ancak bunların hiçbiri "tedvin" kelimesiyle ifade edilen yazma işine girmez. Çünkü tedvinde hadislerin tamamının yazılması söz konusudur. Öyleyse tedvinin daha mükemmel tarifini şöyle yapabiliriz:

Tedvin: Hadislerin hepsine şamil olan ve devlet eliyle yürütülen yazma faaliyetidir.

Tedvin işi Emevi halifelerinden Ömer İbni Abdülaziz ile başlar. Hicri 100. (Miladi 718) yılında Halife Ömer bin Abdülaziz'in talimatıyla başlar. Hani 300 yıl sonra yazılmıştı utanmaz adamlar...Evvelinde **zaten** hem bazı sahabeler hem de tâbiînin bazı âlimleri hadisleri yazıyordu. Tarih **Hicri 1. Yüzyılda oluyor tüm bunlar. Bu yalancıların dediği gibi 300 yıl sonra değil.**

Devlet eliyle resmi ve geniş kapsamda olarak sözlü ve yazılı halde bulunan **bütün hadislerin bir araya getirilmesi dediğimiz** Tedvin sürecine sevk eden iki önemli sebep vardır.

1-Hadisleri ezberleyen âlimlerin ölümü ve hadislerin yok olma endişesi.

2-Hadis uydurma faaliyetlerinin artması.

İşte bu iki sebepten dolayı hadis-i şerifler devlet eliyle yürütülen bir faaliyetle yazıyla kaydedilmiştir.

Tedvin faaliyetinde şu iki nokta önemlidir:

1. Hadisler sünen, sahih veya müsned gibi herhangi bir tasnif tarzında yazılmamıştır.

Burada sadece hadisleri deftere geçirmek ve yazıyla tespit etmek esas alınmıştır. Sünen, sahih ve müsned gibi kısımlara ayrılması tasnif devrinde olmuştur.

2. Kaydedilen hadisler sahih, hasen, zayıf gibi kısımlara ayrılmamış; hepsi iç içe, yan yana yazılmıştır. Hadislerin bu kısımlara ayrılması sonraki asırda olmuştur.

Şimdi Tasnif sürecine bakalım

2. Tasnif: Hadislerin Sınıflandırılması

Tasnif: Sınıflara ayırmak ve sınıflamak demektir. Tedvinde yapılan iş sadece hadisleri deftere geçirmek ve yazıyla tespit etme işidir. Tedvinde hadisler konularına bakılmaksızın karışık bir şekilde kaydedilmiştir. Karışık şekilde kaydedilen hadisler içinde aranan bir hadisi bulmak zordu. Bu zorluğun ortadan kalkması için, hadis âlimleri hadisleri farklı şekillerde tasnif ettiler. Bazen hadisleri bir konu başlığı altında topladılar. Bazen de ravileri esas yapıp, bir ravinin naklettiği bütün hadisleri ravinin ismi altına yazdılar. İşte hadislerin farklı şekillerde tasnif edildiği bu safhaya “tasnif safhası” denir.

Tasnif faaliyetleri hicri II. asrın birinci çeyreğinde başlar ve IV. asrın ortalarına kadar devam eder.

Tasnifin birincisi “ale’l-ebvâb tasnif”tir. Ale’l-ebvâb tasnif: Hadislerin fıkhi bablara yani ifade ettikleri manalara göre tasnif edilmesidir. Bu tasnifte hadis-i şerifler belli bir meseleyi açıklamak ve o meseleye delil olmak üzere zikredilir. Bu gruba giren eserler câmi, sünen ve musannef olarak üç çeşide ayrılır.

Câmiler sekiz ana bölümün hepsine yer veren hadis kitaplarıdır. Bu sekiz bölüm şunlardır:

1. İlm-i tevhid ve sıfat. Bu bölümde iman ve akaide ait hadisler bulunur.
2. Sünen. Bu bölümde ahkâma ait hadisler bulunur.
3. Rikak ve zühd. Bu bölümde ruhen ve ahlaken yücelmeyi konu edinen hadisler bulunur.
4. Adaba ait hadisler. Bu bölümde yeme, içme, oturma, yatma, konuşma gibi adabı beyan eden hadisler bulunur.
5. Tefsir. Bu bölümde bazı Kur’an ayetlerinin açıklanmasıyla ilgili hadisler bulunur.
6. Siyer. Bu bölümde tarih ve Peygamberimiz (a.s.m.)’ın hayatıyla ilgili hadisler bulunur.
7. Fiten. Bu bölümde kıyamete kadar vukua gelecek hadiselerden bahseden hadisler bulunur.
8. Menakıb. Bu bölümde bazı şehirlerin, şahısların veya kabilelerin zem ve medihleriyle ilgili hadisler bulunur.

Hadis kitaplarının hepsinde bu konularla ilgili hadisler bulunmaz. Bunların hepsine yer verenlere “câmi” denir. Kütüb-i Sitte’de sadece İmam Buhârî, İmam Müslim ve İmam Tirmizî’nin eserine câmi denilmiştir.

Ale'l-ebvâb tasnifin ikinci çeşidi sünenlerdir. Sünenler ahkâma ait hadisleri fıkıh bablarına göre cemedan kitaplardır. Bu kitaplarda ahkâma konu olmayan hadislere pek yer verilmez. Sünenler çoğunlukla taharet bahsiyle başlar; ibadet, muamelat ve cezalarla devam eder. Sünenlerde merfu hadisler esastır. Çok az mevkuf ve maktu hadis görülür.

Merfu hadis: Peygamber Efendimiz'e ait söz veya fiiller.

Mevkuf hadis: Sahabeye ait söz veya fiiller.

Maktu hadis: Tâbiîne ait söz veya fiiller.

Ale'l-ebvâb tasnifin üçüncü çeşidi musanneflerdir. Musannef esas itibarıyla sünen gibidir. Ancak bunlarda sünenlerden farklı olarak mevkuf ve maktu hadisler çokça yer alır.

Tasnifin birinci çeşidini öğrendik: Ale'l-ebvâb tasnif. Bu da kendi içinde üçe ayrıldı: Câmi, sünen ve musannef.

Tasnifin ikinci çeşidi "ale'r-ricâl tasnif"tir. Ale'r-ricâl tasnif: Ravilerin adına göre yapılan tasniftir. Tasnifin bu çeşidinde ravi olarak sahabeyi esas alan tasnifler olduğu gibi, hadis alınan şeyhi esas alan tasnifler de olmuştur. Sahabeyi esas alan tasniflere "müsned", şeyhleri esas alan tasniflere ise "mu'cem" denir.

Müsned tarzındaki tasniflerde, mesela Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'inde, sahabeler fazilet sırasına göre tanzim edildikten sonra her birinden rivayet edilmiş olan hadisler isimlerinin altına kaydedilmiştir.

Mu'cem tarzındaki tasniflerde ise hadis alınan şeyhler alfabetik sıraya göre veya kabilelerine göre sıraya konduktan sonra her birinden alınmış olan hadisler ismin altına kaydedilmiştir.

Şunu da ilave edelim ki: Hadislerin konuları için aranması sebebiyle bu tarzla ortaya konan kitaplar üzerinde daha sonraları çalışmalar yapılmış ve ale'l-ebvâb tasnif denilen, konulara göre tasnife tabi tutulmuşlardır.

3. Cerh ve Tadil: Hadislerin Güvenilirliğinin İncelenmesi

Cerh ve tadil, hadisin sıhhat derecesini ortaya çıkarmak için uygulanan bir işlemdir.

Cerh: Ravinin kusurlarını ve güvenilirmez yönlerini tespit etmek.

Tadil: Ravinin doğruluğunu ve güvenilirliğini ispat etmek.

Hadisin ravisini cerh etme bir kaç şekilde olur:

1. İspatlı bir şekilde onun yalanını göstermekle.
2. Hafızasının zayıflığını ispat etmekle.
3. Günah işlediğini ve ehli bid'a olduğunu ispat etmekle.
4. Eğer ravi tasavvuf erbabıysa, hadisleri naklederken bir cezbe hâlinde olduğunu ispat

etmekle.

Bunlar gibi daha başka yollar da vardır. Raviler hakkında cerh ve tadilin uygulanma sebebi, uydurma sözleri sahih hadislerden ayırmaktır. Uydurma sözlere “mevzu hadis” denir.

Hicri II. asrın başında başlayan mevzu hadisler dedikodusu fitne hâlinde zuhur etmeye başlayınca, hadis âlimleri cerh ve tadil yöntemiyle sahih hadisleri mevzu hadislerden ayırmaya başladılar. Ahmed İbni Hanbel, İmam Buhârî, İmam Müslim, İmam Nesâî, İmam Tirmizî gibi büyük hadis âlimleri bu işe el attılar. Bu işe al atanların hepsi hadis hafızıdır. Ezberlerinden yüz binden fazla hadis-i şerif vardır.

İşte bu büyük âlimler, uydurulan hadisleri ayıklamak ve hadisler hakkındaki dedikoduya son vermek için bütün hadis-i şerifleri cerh ve tadile tabi tuttular. Cerh ve tadilden geçirilmedik hiçbir ravi ve hiçbir hadis senedi kalmamıştır. Hatta cerh usulü öyle katı bir şekilde uygulanmıştır ki birçok sahih hadisler de bu arada zayi olmuştur.

Cerh ve tadil yöntemiyle hadislerin mertebesinin tespit işi hicri IV. asrın sonuna kadar devam etmiş ve o zamanda tamamlanmıştır. O zamandan bu zamana kadar yapılan bütün tahliller sadece eskiden yapılmışların üzerinde bir çalışmadan ibarettir.

Cerh ve tadil, İmam Buhârî ve İmam Müslim’in hadisleri hakkında da uygulanmıştır. İmam Buhârî’nin hadis aldığı 80 kûsur hocası ve İmam Müslim’in 160 şeyhi hakkında bu yöntem uygulanmıştır.

Bir hadis böyle muhakkik allamelerin süzgecinden geçmiş ve ona “sahih” denilmişse, artık bu sözün hadis olduğundan şüphe edilmez. Onların ittifakla sahih kabul ettiği bir hadisi reddetmek ancak kişinin cehaletindedir.

Şimdi sonu sormak istiyorum:

— Hadislerin sıhhat derecesinin saptanması ve mevzu olanların ayıklanması bundan tam 1.000 sene evvel tamamlanmışken ve her hadis cerh ve tadil süzgecinden geçmişken, şimdi bu hadisleri tartışmaya açmak ve zihinleri bulandırmak bu dine hizmet midir?

Hadis âlimleri mecburiyet tahtında, geçici bir zaman için hadisleri tenkide tabi tutmuşlar; vesveselerden temizlenmeleri ve üzerlerindeki şüphelerin kalkması için cerh ve tadil usulünü uygulamışlar ve bu iş bittikten sonra da onları layık olduğu mevkie koymuşlar. İş Allah’ın inayetiyle tamamlandıktan sonra, hiçbir maslahat yokken hadisleri tekrar cerh ve tadile tabi tutmak bu dine hizmet değil hıyanettir!

Ey bu hıyanete yeltenen hadis inkârcıları!

— Bunu hangi ilminizle yapacaksınız?

— Bir ravi hakkında konuşmak için o raviyi görmeye gitmeye ve onun hâlini araştırmaya

gücünüz var mı?

Zamanda yolculuk yapamıyorsanız buna gücünüz yoktur!

— O hâlde o ravi hakkındaki bilgiyi nereden edineceksiniz?

— Hadis âlimlerinin kitaplarından başka kaynağınız var mı?

Bakın, daha işin başında, beğenmediğiniz hadis âlimlerine muhtaç oldunuz!

— Onlara böyle muhtaç iken, onların sözüne niçin güvenmiyorsunuz?

Kaldı ki ne hafızanız onlar kadar güçlü ne takvanız onlar kadar yüksek ve ne de sahabe ve tâbiîne onlar kadar yakınsınız. Hâl böyle iken onları nasıl geçeceksiniz?

Kardeşlerim, hadis-i şeriflerin makam ve mertebeleri bundan 1.000 sene evvel tespit edilmiş ve bu iş halledilmiş, bitmiştir. Bu zamanda bir hadisin mertebesini öğrenmek isteyen kişinin yapacağı tek iş, o muhaddis imamların eserlerini incelemek ve meseleyi onlardan öğrenmektir. Yüze yakın hadis kitabında bulunan bütün hadisler, senetleri ve rivayet yolları itibariyle üç makam ve mertebede bulunur. Ya sahihtir ya hasendir ya da zayıftır. Ama hepsi de hadis-i şeriftir. Zayıf da hadis-i şeriftir. Zayıf hadis, hasen hadise yakındır ama mevzu hadise uzaktır. Zayıf hadisle mevzu hadis arasındaki fark yerle gök arası kadardır!

Cerh ve tadil konusunu işlememizin sebebi, elimizdeki hadislerin ne kadar güvenilir olduğunu ortaya koymak içindir. Bütün hadisler hakkında cerh ve tadil yöntemi uygulanmış; cerhte sınıfta kalanlar temizlenmiş ve kitaplardan çıkarılmıştır. Cerhi geçenler de kuvvetine göre, sahih, hasen ve zayıf olarak isimlendirilmiştir. Bunların da kendi içinde mertebeleri vardır. Bir sonraki konumuzda bu mertebelerden bahsedeceğiz.